

URTX

JOSEP PONS VILADAS, EL BEP DE L'OLI (1803-1860)

Felip Gallart Fernàndez i Vicent Lladonosa Giró

JOSEP PONS VILADAS, EL BEP DE L'OLI (1803-1860)

Abstract

Nacido en Agramunt el 1803, Josep Pons Viladas, más conocido por el Bep de l'Oli, participó en todos los enfrentamientos que se produjeron en Catalunya después de la Guerra del Francés hasta la Segunda Guerra Carlista. Destacó en la Primera Guerra Carlista hasta llegar a ser brigadier del ejército carlista y ser distinguido con importantes condecoraciones. Se le relacionó con los nombres de la partida que asesinó al conde de España. En la Guerra dels Matiners se pasó al bando isabelino a cambio del reconocimiento de su graduación y una buena recompensa. El año 1854 fue nombrado gobernador militar de Madrid. Murió en Villar de Frades (Valladolid) en 1860 a la edad de 57 años. Este artículo es una aproximación a su figura a partir de su expediente militar, noticias de la época y una importante bibliografía sobre el contexto histórico que le tocó vivir.

Josep Pons Agramunt, better known as Bep de l'Oli, born in 1803, participated in all clashes in Catalonia after the French War until the Second Carlist War. Assigned during the First Carlist War, became brigadier in the Carlist army being awarded with important decorations. He was implicated with the names of the party that killed the Count of Spain. In the War dels Matiners, he switched to Elizabethan side in exchange for recognition of graduation and a good reward. In 1854 he was appointed as military governor of Madrid. He died in Villar de Frades (Valladolid) in 1860 at the age of 57 years. This article is an approach to his figure obtained from his military record, news of the time and important literature on the historical context in which he lived.

Paraules clau

Josep Pons Viladas, Bep de l'Oli, Guerra de la Regència d'Urgell, Guerra dels Malcontents, Primera Guerra Carlina, Guerra dels Matiners, Agramunt, carlisme.

ELS ORÍGENS

Tot i ser un dels personatges més notoris de les dues primeres guerres carlines, el Bep de l'Oli ha estat molt poc conegut i estudiat per la nostra historiografia. Fins al punt que fins ara en coneixíem només algunes fetes, més aviat poques: cap de partida carlí durant la Guerra dels Set Anys, comandant de la fortalesa de Berga, fins que fou destituït pel comte d'Espanya. Havíem sentit parlar de la seva intervenció en l'assassinat del comte d'Espanya i del seu suborn i pas a l'exèrcit isabelí i fins i tot del seu càrrec de governador militar de Madrid. De la resta de la seva biografia no en coneixíem res més i la seva figura semblava pertànyer més a la llegenda que no pas a la història.

Fins i tot el seu origen estava cobert d'incertesa. No en sabíem amb seguretat el seu lloc de naixement, la tradició oral també el feia de Puigverd de Lleida.¹ En desconexíem la data de naixement, i el seu segon cognom, dades prou importants per al coneixement precís d'un personatge i per a la seva recerca.

Josep Pons Viladas (o Viladàs²) va néixer a Agramunt el 20 de maig de 1803. Era fill de Josep Pons i de Josepa Viladas³ i popularment se'l coneixia com el Bep de l'Oli. Una cançó popular⁴ ens fa pensar en un negoci familiar relacionat amb l'oli quan esmenta el

mot que sempre el va acompanyar i que la cançó ja vincula amb la seva mare.

*La xica de l'Oli
ha parit un noi,
en les calces roges
i el fusell al coll.*

No sabem res de la seva infantesa i joventut. La primera notícia que tenim del Josep Pons és del 25 de juny de 1822,⁵ quan als 19 anys penjava els estudis i formava una petita partida per unir-se al Francesc Badals, Ramonillo, un dels caps més rellevants dels aixecaments reialistes contra el govern liberal que havia triomfat el 1820 amb el Pronunciament de Riego.

LA GUERRA DE LA REGÈNCIA D'URGELL

Un cop acabada la Guerra del Francès, el rei Ferran VII va invalidar totalment l'obra constitucional de les Corts de Cadis i va restaurar l'absolutisme, que es va perllongar durant sis anys, fins que l'1 de gener de 1820 el Pronunciament de Rafael de Riego va donar pas al Trienni Liberal. Segons Manuel Lladonosa aquest període va suposar la formulació d'una alternativa política a l'absolutisme i un nou projecte ciutadà⁶ que va plantejar una profunda modernització de la societat d'acord amb la nova mentalitat liberal. Els liberals al poder restabliren la

¹ D. Díez (1987), *Història de Puigverd de Lleida*, Edita l'Ajuntament de Puigverd de Lleida, p. 85.

² Almenys en un document de l'Expedient militar del Josep Pons consta Viladàs amb accent castellà. A Agramunt hi havia el cognom Viladàs que ens evoca la famosa xocolata a la pedra d'aquesta marca.

³ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient militar de José Pons.

⁴ A. PUIG, (2008), *Les Guerres Carlíes al nord de València. Cançoners*, Castelló, Onada Edicions, p. 113.

⁵ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁶ M. LLADONOSA, M. / A. JOVÉ / E. VICEDO (2004), *Història de Lleida, El segle XIX*, Lleida, Pagès Editors, p. 274.

llibertat d'impremta, aboliren els senyorius jurisdiccional i els privilegis de classe, reorganitzaren l'administració amb un nou codi penal i una nova divisió territorial per províncies, organitzaren la Milícia Nacional i posaren en marxa l'educació pública i gratuïta. Pel que fa a l'Església li imposaren càrregues tributàries, aboliren la Inquisició, reduïren els delmes, secularitzaren el clergat regular, suspengueren les professions religioses i les ordes monacals, aboliren la Companyia de Jesús, sotmeteren els seminaris conciliaris a la Direcció General d'Estudis, afirmaren la potestat civil sobre la disciplina exterior de l'Església i sobre el trasllat d'eclesiàstics, prohibiren la pluralitat de beneficis i posaren en marxa la desamortització de béns del clergat regular.

Les desamortitzacions provocaren que molts jornalers es quedessin sense treball, que molts artesans no poguessin fer front a les noves condicions econòmiques, que s'empobriessin famílies senceres que tenien arrendats els masos i les terres. La jerarquia religiosa es va oposar de forma dràstica al liberalisme i es declarà la seva enemiga irreconciliable. I per altra banda hi havia l'excessiu centralisme d'un poder cada vegada més uniformitzador. Tot aquell malestar va provocar que a Catalunya es produís una reacció ultraconservadora amb la proliferació de partides guerrilleres, inconnexes i desorganitzades, que s'escamparen per tot el país, fins a cristal·litzar en un moviment reialista que es reformulà a la Seu d'Urgell amb la Junta Superior Provisional de Catalunya, més coneguda per la Regència d'Urgell.

L'aixecament camperol de 1822

Ja des de principis de 1820 es vivia un estat de guerra latent amb desordres constants per part dels partidaris reialistes. L'estiu de 1822 la crisi econòmica i el malestar que patien els pagesos catalans per les mesures econòmiques i polítiques del Trienni Liberal provocaren el que Josep Fontana⁷ anomena un gran aixecament camperol. Una insurrecció estimulada, finançada i instrumentalitzada pel clergat i un poderós moviment contrarevolucionari que ame-

naçava de mort el sistema liberal.⁸ Al maig i al juny Solsona, Berga, Puigcerdà, Camprodon, Cervera i Olot van caure de forma temporal i la Seu d'Urgell de forma permanent.⁹

Com havia passat a la Guerra del Francès, la reacció va agafar la forma de guerrilla i s'escampà per tot el territori. Les partides assolaren el país i el sumiren en una autèntica guerra civil, cruenta i brutal per part dels dos bàndols. Segons el diari "*El Universal*"¹⁰ entre el 30 d'agost i el 17 de juliol l'estat de les forces reialistes abastava bona part del territori, de forma que si es feia una línia que anava des de Balaguer per Solsona, Berga i Ripoll a Sant Llorenç de la Muga, els revoltats controlaven el terreny que hi havia entre ella i el Pirineu.

Les partides eren de dues menes.¹¹ Les que estaven sota el comandament de caps coneguts com Tomàs Costa, també dit el Misses; Benet de Plandolit-Targarona; Antoni Coll, més conegut pel Mossèn Anton; Agustí Saperes, també conegut com el Caragol; Josep Busoms, de mal nom el Jep dels Estanys; Antonio Marañón, més conegut pel Trapense; Joan Romagosa; Francesc Badals, de renom Ramonillo; Pau Miralles; o Benet Tristany entre altres. El nombre d'efectius podia variar de 200 o 300 homes a 3.000. Hi havia també un nombre important de petites partides que es movien per tot arreu. Eren petites "hordes" d'uns 40, 100 o 800 homes que protegides per la naturalesa del terreny i del seu perfecte coneixement es reunien i separaven per atacar petits destacaments o fer actes de sabotatge. Els seus components tan aviat agafaven l'escopeta com l'aixada i tan aviat es reunien com es dissolien. En algunes d'elles era molt difícil distingir el que eren grups armats per a la guerra o per al simple bandolerisme. A aquests calia afegir-hi bona part del sometent de molt pobles. En total les forces reialistes podien comptar entre uns 12.000 i 16.000 efectius.

La lluita contra aquestes partides era molt complicada i no es podia fer des del punt de vista de la guerra convencional de front obert i grans batalles. I menys des d'un exèrcit mal preparat, mal equipat, amb comandaments ineficaços i mancat d'efectius,

⁷ J. FONTANA (1996), *Història de Catalunya, Volum V, La fi de l'Antic Règim i la industrialització 1787-1868*, Barcelona, edicions 62, p. 204.

⁸ F.X. HERNÁNDEZ (2004), *Història militar de Catalunya, Vol. IV: Temps de revolta*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, p.61.

⁹ M. SANTIRSO (2005), *Revolució Liberal i Guerra Civil a Catalunya*, Lleida, Pagès editors, p. 32-33.

¹⁰ *El Universal*, 10 juliol i 26 de juliol de 1822.

¹¹ J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum I, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 216 a 222.

la tropa estacionada a Catalunya no arribava als 15.000 homes.¹² L'Estat espanyol tenia encès un gran front de guerra a l'imperi colonial on es culminava el procés independentista i el seu exèrcit havia de concentrar allí gran part dels seus homes. Als militars professionals calia afegir una Milícia Nacional Voluntària que a la majoria dels pobles no s'havia format i que a ciutats com Lleida i Tarragona estava en un estat lamentable a causa del dèficit d'allistament.¹³ El reialistes Romagosa i el Trapense ocuparen la Seu d'Urgell i el 12 d'agost hi instal·laren la Regència d'Urgell, presidida per Mataflorida i integrada entre altres per l'arquebisbe de Tarragona i el baró d'Eroles. Aquesta institució acabà actuant com a veritable organisme de govern dels reialistes.

Amb la partida del Ramonillo

En aquest estat de coses el 25 de juny de 1822, amb 19 anys recent fets, Josep Pons deixava els estudis i s'unia a la contrarevolució. Al capdavant d'una petita partida es presentava al dirigent reialista Francesc Badals, que el nomenava subtenent.¹⁴ Una deliciosa cançó popular¹⁵ ens il·lustra poèticament el moment que el Bep de l'Oli sortia d'Agramunt amb joves del seu poble per unir-se al moviment reialista que encapçalava el Baró d'Eroles.

SORTIDA D'AGRAMUNT

Ah recorda't, dolç amor
d'aquella matinadeta,
que te'n vaig dar l'anell d'or,
de la pedra moradeta.
Tu me'n vas dar un mocador,
brodat de seda vermella,
al mig n'hi ha un campanar,
a al sos-devall una estrella,
un poquet més avallet,
ja n'hi ha pintada ella.
adéu-siau, dolç amor,
que jo me'n vaig a la guerra,
que ja en sento els clarins,
els clarins i les trompetes,

els timbals i els tambors;
tot són instruments de guerra.
Bep de l'Oli va al davant
i l'alfelis va al darrera,
un sargento va al mig,
que arrenclera les fileres,
lo cabo porta les claus,
per entrar a les forteses.
Adéu vila d'Agramunt,
trista a fe que n'ets quedada,
tota la flor del jovent
amb lo baró se n'anava.

Francesc Badals¹⁶ era un propietari i contrabandista de Castellfollit de Riubregós que el mes de maig havia ocupat Balaguer i des d'aquesta capital havia esdevingut el màxim dirigent de la revolta reialista al ponent català. Havia aconseguit reclutar petites partides com les de Bartolomé Porredon, de malnom el Ros d'Eroles, o la del Bep de l'Oli d'Agramunt i, amb una extraordinària mobilitat, abastar una àmplia àrea d'acció que des de la Noguera s'estenia per la vall del Llobregós, l'Anoia, la Conca de Tremp, Pallars Jussà, l'Alt Urgell, la Cerdanya, la Segarra, la plana de Lleida. Així és constata a l'expedient militar¹⁷ del Josep Pons, on es destaquen diferents accions que va protagonitzar amb la partida del Ramonillo entre el 25 de juny i el 29 de novembre 1822 a Artesa de Segre, Balaguer, Alcoletge, Cervera, Sant Ramon, Calaf, Castellfollit, Biosca, Pobla de Segur, Bellver i Puigcerdà.

Josep Pons es va distingir en la defensa del convent de Sant Ramon entre el 20 i 28 d'agost i a Castellfollit de Riubregós el 23 d'octubre. Per aquestes gestes més endavant va ser ascendit a capità.

Segons Josep Marquet¹⁸ la defensa de Sant Ramon va ser una de les accions que més honoraren i acreditaren els reialistes. Les divisions liberals de Torrijos, Cerezo i Oro no van poder rendir el convent defensat per Josep Auguet i reforçat per Miralles i Ramonillo. Fou una autèntica carnisseria. El mateix Josep Marquet esmenta que els

¹² J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum I, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 226-227.

¹³ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2006), *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, p. 28-29.

¹⁴ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

¹⁵ M. MILÀ FONTANALS (1882), *Romancerillo catalán, canciones tradicionales*, Barcelona, Imprenta la Renaixença, p. 91

¹⁶ R. ARNABAT (1999), *Revolució i contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*, Volum I, *Tesi doctoral*, Barcelona, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, Universitat Pompeu Fabra, p. 271-272.

¹⁷ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

¹⁸ J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum I, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 379 a 387.

reialistes tingueren prop de 150 morts i el liberals uns 100 morts i uns 70 ferits.

Ramonillo va abandonar Sant Ramon per anar a fortificar el seu poble, Castellfollit de Riubregós, amb les peces d'artilleria que tenia al convent i quatre més que va fer dur de Busa.¹⁹ Volia que Castellfollit fos el principal obstacle per a les tropes liberals del general Francisco Espoz y Mina que volien recuperar la Seu d'Urgell. La narració del setge de Castellfollit la va deixar escrita amb precisió Josep Marquet.²⁰ El 19 d'octubre els liberals van començar el setge i a obrir sapa per fer esclatar les torres defensives. Comptaven amb uns efectius d'uns 8.000 homes de totes les armes. Les tropes reialistes no van poder socórrer els assetjats i el dia 23 els liberals van aconseguir fer emmudir l'artilleria des de Castellfollit i enderrocar gran part de la fortificació defensiva. La nit del 23 al 24 els defensors de Castellfollit van poder escapolar-se enmig dels 8.000 homes que assetjaven la localitat matant dos o tres sentinelles. Aquella audàcia va fer enrabiar tant el general Mina que en entrar al poble va fer assassinar 30 infelços i no content amb això va manar saquejar i destruir el poble. Fiorenzo Galli, ajudant de camp del general Mina, a les seves memòries remarca la brutalitat dels seus:

Fue arrasado el pueblo, fusilados los dos sacerdotes,²¹ diezmada²² la poblacion que tomaron las armas, elevándose en medio de los escombros un monumento con la inscripcion siguiente: AQUÍ EXISTIÓ CASTELL-FOLLIT, PUEBLOS: TOMAD EJEMPLO: NO ABRI-GUEIS Á LOS ENEMIGOS DE LA PATRIA.

Josep Marquet,²³ des del bàndol reialista, descrivia el Ramonillo com un "*Hombre decidido, valiente y emprendedor, sin que nada se le arredrase; pero arrogante é insubordinado*".

Des del costat liberal, Fiorenzo Galli²⁴ en feia un retrat força més negatiu:

...de inmoral i desarreglada conducta, era no obstante intrépido para arrostar los peligros.

Consistió todo su talento en aparecer el mas inhumano entre los tigres, y el mas indisciplinado á un tiempo.

Més precisa i detallada és encara la descripció que del personatge se'n ofereix en el blog "Riubregós1822, Memòries d'un setge".²⁵

Francesc Badals va néixer l'any 1792 a Castellfollit de Riubregós. Ho va fer a Cal Morros, sobre les boteres de la muralla que, aleshores, envoltava el poble. Se sap que va tenir dues germanes, la Maria i la Rosa, i que el seu pare, Ramon Badals i Rosell, era esparanyer. D'ell, i de la seva esquifida complexió física, li va venir el sobrenom de Ramonillo. De generació a generació ha transcendit que, de petit, era un mala peça, díscol i descregut, que feia burla de tothom i que no hi havia manera de fer-lo anar a estudi amb constància i aplicació. En va fer de tots els colors. Segons explica Joan Farell en la seva imprescindible història del poble, per exemple, Badals va provar de fer moneda falsa en una casa del carreró del forn. D'ofici va triar el de traginer, com molts castellfollitencs de la època. Traginava l'oli que anava a buscar al pla de Lleida fins el Pirineu. Segurament allò el va fer conèixer molts rasons del país i relacionar-se amb gent de tota mena. En tot cas, sembla provat que en aquells primers anys del segle XIX va fer contraban. Si moralment la seva talla era curta, també ho era la seva talla física. Baixet i esquifit, el Ramonillo, en canvi, era agosarat i descarat. Mig analfabet, gairebé no sabia signar ("sempre que ho ha de fer compta les lletres que ha escrit abans de rubricar", explica un document de la època). Va casar-se amb Josefa Cerveró i va tenir tres fills: en Pau, en Francesc i la Rosa, nascuda en ple trienni liberal, l'any 1822. Fora del matrimoni va tenir relacions amb la neboda del prior de Pinós, mossèn Josep Fornells. A la localitat del solsonès hi tenia un vincle de consanguinitat (Cal Morros de Pinós) i amb l'estament eclesiàstic s'hi va relacionar sempre molt bé, fins el punt que, quan es va convertir en capítost reialista, sempre rebia l'ajut i el consell d'un grup de clergues.

¹⁹ J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum I, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 387.

²⁰ J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum II, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 29 a 42.

²¹ Eren dos clergues que havien agafat les armes per defensar el poble.

²² Si agafem la paraula en el seu sentit literal, "*diezmada*" volia dir matar-ne un de cada deu. Era un càstig habitual en els codis militars.

²³ J. MARQUET (1826), *Memorias para la historia de la última Guerra Civil de España*, Volum I, Barcelona, Imprenta del Brusi, p. 88.

²⁴ F. GALLI (1835), *Memorias sobre la Guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823*, Barcelona, Imprenta de A. Bergnes, p. 24.

²⁵ <https://riubregos1822.wordpress.com>.

Sigui com sigui durant la Guerra de la Regència d'Urgell, el Bep de l'Oli va aprendre amb el Ramonillo una manera d'entendre i de fer la guerra que després utilitzaria abastament a les Guerres Carlines.

La reacció liberal

Després de la caiguda de Castellfollit el general Mina va entrar a Balaguer el 3 de novembre i es llençà a una àmplia campanya cap a la Seu d'Urgell, però no s'hi adreçà per la Vall del Segre, ho va fer per la Conca de Tremp, on podia comptar amb l'ajuda de grups liberals. L'11 de novembre Mina entrava a Tremp i als pocs dies batia el Baró d'Eroles a la Pobla de Segur. La Regència marxava de la Seu d'Urgell²⁶ i amb ella, el 29 de novembre d'aquell mateix any, el Bep de l'Oli entrava a França on es reorganitzava l'exèrcit reialista.²⁷

Ramonillo va caure en desgràcia. Abandonat pels seus homes i acusat d'indisciplina pel Baró d'Eroles, la Regència li va instruir judici i l'empresonà. Alliberat pels francesos, Ramonillo no va tenir cap més actuació militar que coneguem.²⁸

Amb el baró d'Eroles i els Cent Mil Fills de Sant Lluís

La victòria del general Mina no va servir de gran cosa als liberals. Al Congrés de Verona s'havia decidit intervenir a l'Estat espanyol per tal de restaurar l'absolutisme. El rei de França, Lluís XVIII, i la Santa Aliança van enviar un exèrcit anomenat els Cent Mil Fills de Sant Lluís, per reinstaurar l'absolutisme a l'Estat espanyol. Amb el grau de tinent el Bep de l'Oli era destinat al 2n. Batalló de l'Exèrcit Reialista de Catalunya, també anomenat Exèrcit de la Fe, comandat pel baró d'Eroles i el 20 d'abril 1823 entrava a l'Estat espanyol.²⁹

Tot i la dura oposició de les forces liberals del general Espoz i Mina, l'avenç invasor va ser imparable. Del 23 al 27 d'abril el Bep de l'Oli³⁰ es trobava en el bloqueig de la ciutat de Figueres. Al maig a Amer i Alpens. Des de Puigcerdà el 23 de juny entrava a la Seu

d'Urgell després de bloquejar durant quatre dies el subministrament de la ciutat. A primers de juliol vivia la capitulació del castell de Cardona i el dia 20 l'acció de Calaf que s'allargaria fins al dia 12 d'agost. El 14 d'aquest mateix mes Josep Pons era a l'acció del Pont de Cabrianes i amb la seva divisió es va adreçar cap a Tarragona on durant 15 dies va participar en el setge de la ciutat. A primers de setembre els absolutistes dominaven el Camp de Tarragona i el Baró d'Eroles establia el quarter general a Vallmoll, que havia caigut al seu poder després de les accions dels dies 13 i 14 de setembre. La intenció era atacar Lleida en una ofensiva iniciada des de Tarragona i Fraga per tal d'envoltar aquella ciutat³¹ on començaria el bloqueig el dia 13 d'octubre fins que cauria el dia 5 de novembre amb l'activa participació del Bep de l'Oli.

Per tota aquesta campanya Josep Pons va ser condecorat amb la Creu de Fidelitat Militar de Primera Classe.³² En data de 19 d'agost de 1825, el mateix Ferran VII li ho feia saber amb aquestes agraïdes paraules:³³

Por cuanto D. Jose Pons, Capitan graduado de Infanteria se ha hecho digno de ser condecorado con la Cruz de fidelidad Militar de primera clase, que he tenido á bien crear por mi Real Decreto en nueve de Agosto de mil ochocientos veinte y cuatro, segun el diseño por mi aprobado, para premiar con esta particular distincion el recomendable merito de los denodados realistas que con las armas en la mano defendieron con valor, subordinacion y conducta la sagrada causa de la religion y los legitimos derechos de mi soberana, en atencion a los mayores peligros á que en dicha epoca se espusieron. Por tanto, y para dar al espresado D. Jose Pons un publico testimonio de mi real estimacion y del aprecio que me merece, he venido en mandar que se le espida el presente diploma, firmado de mi real mano sellado con el sello de mis armas reales y refrendado por mi secretario de Estado y del despacho de la Guerra, para que pueda usar de la mencionada condecoracion, y mando que no se le ponga impedimento en su uso por ninguna autoridad militar ni civil; por ser asi mi Real voluntad...

²⁶ G. FELIU (1972), *La clerecia catalana durant el Trienni Liberal*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 61.

²⁷ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

²⁸ <http://www.encyclopedia.cat/EC-GEC-0006589.xml>.

²⁹ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

³⁰ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

³¹ A. CARCELÉN (2006), *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, p. 48.

³² Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

³³ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

LA REVOLTA DELS MALCONTENTS

Josep Pons va seguir en el 2n. Batalló de l'Exèrcit Reialista de Catalunya on el 9 d'agost de 1824 obtindria el grau de capità per les accions de guerra de Sant Ramon i de Castellfollit de Riubregós, que ja hem descrit més amunt. El Bep de l'Oli deixava de ser un facciós, un guerriller, un revoltat i ingressava a l'exèrcit oficial espanyol. L'1 de maig de 1825 passava al Regiment d'Infanteria de San Fernando on roman-dria fins al 13 de setembre d'aquest mateix any. L'1 d'octubre va passar al Regiment de Voluntaris de Navarra 6è Lleuger fins que el 1827 va col·laborar amb la revolta dels Malcontents.³⁴ No endebades alguns dels seus antics companys dels aixecaments de 1822, com Agustí Saperes, dit el Caragol o el Josep Busoms, de malnom Jep dels Estanys, estaven al capdavant de les partides sollevades contra el govern de Ferran VII i en favor del seu germà Carles, que després esdevindrà pretendent carlí. La revolta va ser molt breu i a finals de setembre es va desactivar amb l'arribada de Ferran VII a Catalunya. El rei va deixar les mans lliures al Comte d'Espanya per liquidar definitivament la revolta i per exercir una repressió brutal contra Catalunya.³⁵ Prop de 300 rebels van ser empresonats i deportats a Ceuta i molt caps de la revolta van ser executats.³⁶ Segons un llibre³⁷ de l'època el Bep de l'Oli també va patir en carn pròpia les terribles i forassenyades mesures del comte d'Espanya, segurament el personatge més sinistre i estrafolari de tot el segle XIX. Empresonat a Tarragona, el Bep de l'Oli era en capella, preparat per ser afusellat el dia següent. Un decret del rei Ferran VII el perdonava a ell i uns quants companys seus. El comte d'Espanya va llegir aquell decret i enlloc d'alliberar el Bep de l'Oli i els seus companys, el dia següent els va treure de la capella juntament amb altres presos que no havien merescut la pietat del rei i els va separar fent dos grups. Van arribar dos piquets. Les víctimes es van posar de genolls i es va donar la veu de foc. Tots van caure menys un, però els d'un grup van caure per no aixe-

car-se mai més i els de l'altre grup, entre els que estava el Bep de l'Oli, una estona després de la descàrrega van anar movent el cap lentament i esperant que es repetís l'afusellament. Llavors el mateix comte d'Espanya els va llegir el decret de perdó del rei. Passats els primers moments d'incertesa i confusió van comprendre que allò havia estat un simulacre d'execució, que els fusells del piquet estaven carregats amb pólvora. Aquella feta, segons els autors del llibre, no es va esborrar mai del cervell del Bep de l'Oli i va jurar que tard o d'hora es venjaria atroçment d'aquella feta. L'empresonament del Bep de l'Oli consta al seu expedient militar,³⁸ però les dates són contradictòries. També consta a l'expedient militar que el 1829 fou escollit per dirigir l'Academia de S.S. Oficiales del Segundo Batallón del Regimiento de Infantería de San Fernando 10 de Línea, però només va desenvolupar el càrrec durant tres mesos.³⁹ L'1 de febrer de 1832 va ser separat del servei d'armes amb llicència il·limitada.⁴⁰

LA GUERRA DELS SET ANYS

A la mort de Ferran VII, l'any 1833, esclatà el plet successori entre la filla del rei, Isabel, i el germà, Carles Maria Isidre, Carles V per als carlins. Al final la Pragmàtica Sanció va restablir la successió femenina, fins llavors anul·lada per la Llei Sàlica. En néixer Isabel fou proclamada hereva al tron d'Espanya. L'Infant Carles no va acceptar aquesta decisió, estava convençut que els seus drets eren més legítims i es va negar a prestar jurament de fidelitat a la futura reina. Tot plegat va ocasionar la Guerra dels Set Anys o Primera Guerra Carlina. Una guerra atroç, sagnant i fratricida. La lluita va ser ferotge i despietada.

El Boquica, el Muchacho i el Chavana per la part de Berga; el Ros d'Eroles, el Llarg de Copons, mossèn Benet Tristany i el Mariscal de Biosca foren els primers homes que els militars liberals reconegueren com a caps⁴¹ i pels quals oferiren fins a 300 duros de recompensa, llavors una autèntica for-

³⁴ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

³⁵ J. FONTANA (1996), *Història de Catalunya, Volum V, La fi de l'Antic Règim i la industrialització 1787-1868*, Barcelona, Edicions 62, p. 228.

³⁶ M. SANTIRSO (2005), *Revolució Liberal i Guerra Civil a Catalunya*, Lleida, Pagès editors, p. 35.

³⁷ AMIGOS COLABORADORES (1845), *Panorama español. Crónica contemporánea, Volum III*, Madrid, Imprenta del Panorama español, p. 76-77.

³⁸ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

³⁹ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁴⁰ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁴¹ Arxiu particular de Francesc Xavier Altisent de Belianes. *Anunci on s'expressen les mesures liberals contra els caps carlins*. Signat el 5 de maig de 1834 per Josep Maria Colubí, cap d'Estat Major, en nom del capità general de Catalunya.

tuna.⁴² Ells i molts altres, formaren les primeres partides que al crit de “Visca Carles V” es mogueren pel territori amb una extraordinària ferocitat. La majoria d’aquests caps havien après l’art de la guerrilla durant la Guerra del Francès, la Guerra de la Regència d’Urgell o la dels Malcontents. Com llavors havien adoptat la mateixa tàctica. Defugien la batalla en camp obert. Atacaven els petits combois cristins. Acorralaven i massacraven les petites columnes de tropa. Segrestaven hisendats i alcaldes liberals. Assaltaven els correus i interceptaven les comunicacions. Protagonitzaven petites escaramusses contra tot allò que ensumessin liberal. Queien sobre un poble on reclutaven joves, exigien tributs i queviures i després fugien com un mal llamp cap altres territoris encalçats per la fam i per les tropes cristines. I després tornaven a la cerca de botí i fugien i no paraven mai en un mateix lloc. No feien presoners si no era per intercanviar-los per altres persones o per substanciosos rescats. Les partides carlines tenien la gran virtut de la sorpresa, de la mobilitat i de fer-se fonedissos. Tenien una xarxa d’espies i de confidents per tot el territori. Eren fills de la terra i la coneixien com el palmell de la seva mà.

La partida del Bep de l’Oli

Amb llicència il·limitada i després de la seva sortida de la presó, Josep Pons va passar un temps creant i organitzant la seva partida per lluitar en favor del Pretendent Carlí, que defensava els valors tradicionals de Déu, Rei i Pàtria. Ja ho havia fet amb el Ramonillo i amb el baró d’Eroles a la Guerra de la Regència. I també a la Guerra dels Malcontents ja havia defensat els interessos del mateix Pretendent. No era gens estrany que el Bep de l’Oli decidís llançar-se a la guerrilla. La primera notícia escrita que tenim correspon al 19 de juny de 1834⁴³ quan juntament amb les partides de l’Antoni Borges i el Carles d’Alguaire havien travessat el Segre i s’havien refugiat al castell de Seró encalçats per les forces del coronel Joan Calvet.

El 30 d’agost de 1835 era nomenat Primer Comandant i el mateix Carles V, el Preten-

dent carlí, l’autoritzava a formar el batalló Príncep d’Astúries,⁴⁴ que fet i fet no passava de ser una petita partida mal equipada i mal armada que durant els anys 1835 i 1836 es movia per les muntanyes del Solsonès, la Noguera, Pallars Jussà i el Berguedà, amb incursions depredadores a diferents poblacions de la plana de Lleida, de la Conca de Barberà i del Baix Camp. El 16 de febrer de 1837 Carles V el va distingir amb el grau de coronel per ser un dels homes més destacats en la presa de Puigverd d’Agramunt de l’11 de novembre de 1836.

A mitjans de gener de 1837 manava una acció sobre el seu mateix poble. El 18 de maig es distingia en el terrible assalt al poble de Vilanova de Meià on, segons Pascual Madoz,⁴⁵ 31 vilanovins foren bàrbarament assassinats per les tropes carlines. Per aquesta feta fou nomenat Caballero de la Real y Militar Orden de San Fernando de 1ª Clase.

Una feta tant o més esgarrifosa que la Vilanova de Meià fou la de l’assalt a Camarasa. Segons l’expedient militar⁴⁶ va esdevenir el 15 de maig de 1835. Pascual Madoz⁴⁷ la situa el 21 de maig, i segons escriu fou un dels esdeveniments més aterridors d’aquella guerra i els terribles detalls de l’assalt a Camarasa horroritzaren tota Espanya. El Bep de l’Oli sota el comandament de l’Antoni Borges i el Ramon Cortassa, fill de la població, va entrar a Camarasa que estava defensada per una guarnició d’uns cinquanta urbans de la milícia i altres voluntaris. No tingueren temps d’escapolir-se i es refugiaren al campanar de l’església tot plantant cara amb fermesa. Els carlistes van incendiar les portes del temple. La sufocació del foc i del fum obligà els urbans a rendir-se, amb la promesa que els respectarien la vida. Alguns milicians es llençaren daltabaix del campanar per no caure en mans dels rebels. Els carlistes no van complir la paraula donada i el primer que van fer fou afusellar al mig de la plaça Major, llavors de la Constitució, el cap de les forces de la milícia i també el seu lloctinent. La resta de les forces fou conduïda al pont del Segre i lligats de dos en dos els clavaren una pu-

⁴² Un jornalero d’aquella època guanyava entre cinc i set rals diaris.

⁴³ BOP de Lleida del 19 de juny de 1834. Citat a P. CATALÀ ROCA (2011), *Els castells catalans, Volum VI*, Barcelona, p. 463.

⁴⁴ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁴⁵ P. MADDOZ (1985), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar, Artículos sobre El Principat de Catalunya, Volum II; Barcelona*, Editorial Curial, p. 505.

⁴⁶ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁴⁷ P. MADDOZ (1985), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar, Artículos sobre El Principat de Catalunya, Volum I; Barcelona*, Editorial Curial, p. 392-293

nyalada al coll i els tiraren al riu. El barber de Santa Linya fou l'encarregat d'executar tan terrible sentència, a partir de llavors fou conegut com "el Carnisser".⁴⁸ Les fonts parlen de 40 persones assassinades salvatgement. Un dels degollats i llençats al riu era el primer alcalde de la població. Aquest fet horroritzà tant la gent dels pobles del voltant que, segons ens diu Antonio Pirala,⁴⁹ van deixar d'abastir-se durant molt de temps de l'aigua i de la pesca del Segre.

El 5 de juny d'aquell 1837 al pas del Cinca es va unir a l'Expedició Reial del Pretendent Carles, poc abans que entrés a Catalunya. Aquelles partides catalanes, amb el Ros d'Eroles al capdavant, enlloc de ser un exèrcit nombrós, segons Santirso⁵⁰ "*formaven una horda semibandolera que ni tan sols tenia munició per combatre*". Les partides catalanes van guiar l'Expedició Reial per Catalunya: Tartareu, Alòs de Balaguer. Van passar el Segre i van continuar fins que el 12 de juny es van haver d'aturar al poble de Gra, prop de Guissona, on els esperava el baró de Meer i uns 11.000 soldats isabelins, reforçats per cavalleria i altres divisions de l'exèrcit del nord. A les seves memòries el príncep Lichnovsky responsabilitzava de la derrota la desorganització de les partides catalanes comandades per Bartomeu Porredon, dit el Ros d'Eroles,⁵¹ gens acostumades a les batalles en camp obert. Els carlins van ser derrotats deixant al camp de batalla 400 morts i 200 ferits, per 112 morts i 461 ferits de l'exèrcit liberal.⁵² El Bep de l'Oli va viure aquell dia una de les poques batalles que mereixien aquest nom durant la Primera Carlinada a Catalunya. L'Expedició Reial va fugir per Biosca i el 15 de juny entrava a Solsona.

El 27 de juny el general Urbiztondo, era nomenat Comandant General de l'Exèrcit Carlí del Principat de Catalunya amb l'en-

càrrec de desterrar l'anarquia que regnava en les partides i organitzar-les i donar-les una unitat.⁵³ A Berga, el mateix Urbiztondo nomenava Josep Pons governador militar d'aquella plaça, llavors vertadera capital carlina. Al poc temps, però, El Bep de l'Oli va seguir amb la seva partida cap a l'Alt Urgell i allí es va unir al Benet Tristany amb qui, entre el 23 i el 26 de novembre, assetjaren infructuosament Puigcerdà. La nit del 26 al 27 de novembre es retiraren cap a Bagà per la Molina i el Coll de Pal.⁵⁴

A finals de 1837 i primers de gener de 1838 el general Urbiztondo, des de Sort, preparava l'ofensiva contra el quarter de Gerri de la Sal i distribuïa les partides carlines per al cobrament de la contribució. El Ros d'Eroles i el Bep de l'Oli actuaven de contraflanc per a les seves defenses de Rialp i per als seus atacs contra la fortificació de Gerri de la Sal.⁵⁵ Destituït per la Junta Carlina, el dia 2 de gener, Urbiztondo va marxar cap a Andorra mentre el Bep de l'Oli, juntament amb Borges, Andreu Torres i Maties de Vall rebutjaven els atacs de les tropes isabelines del Vidart.⁵⁶

El 15 de gener el general Segarra, llavors Comandant General Interí de les forces Carlines (el Comandant en propietat era el Comte d'Espanya, però estava pres a França) reorganitzava l'exèrcit carlí i encarregava a Josep Pons l'organització d'una brigada anomenada de les Garrigues⁵⁷ o també coneguda per la 4ª Brigada de la División de Lérida.⁵⁸ Josep Pons tenia 34 anys i ja no era un simple cap de partida. Tenia el grau de coronel i s'havia fet un nom amb prou prestigi per merèixer la confiança dels més alts comandaments de l'exèrcit carlí. Amb aquesta brigada, el 24 d'abril, el Bep de l'Oli entrava a Alcarràs i segrestava un home pel qual va exigir 25 unces d'or i en va afusellar un altre. A Lleida el seus excessos motivaren represàlies contra presoners carlins.⁵⁹

⁴⁸ F. GALLART FERNÁNDEZ (2011), *La plana salvatge, volum I*, Alcarràs, Editorial deParís, p. 16-17.

⁴⁹ A. PIRALA (1868), *Historia de la Guerra Civil y de los partidos liberal y carlista, tomo II*, Madrid, Imprenta del Crédito Comercial, p. 264.

⁵⁰ M. SANTIRSO (2005), *Revolució Liberal i Guerra Civil a Catalunya*, Lleida, Pagès editors, p. 301.

⁵¹ F. LICHNOWSKY (1942), *Recuerdos de la Guerra Carlista (1837-1839)*, Madrid, Espasa-Calpe, p. 95

⁵² A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 92-93.

⁵³ R. OYARZUN (2008), *Historia del carlismo*, Valladolid, Editorial Maxtor, p. 203.

⁵⁴ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 104 a 105.

⁵⁵ J. LLADONOSA PUJOL (1965), *La primera guerra carlina a les terres de Lleida*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, p. 50.

⁵⁶ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 108.

⁵⁷ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁵⁸ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁵⁹ J. LLADONOSA PUJOL (1965), *La primera guerra carlina a les terres de Lleida*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, p. 50.

Amb el comte d'Espanya

El carlisme començava a declinar a Catalunya. A primers de juliol arribava el comte d'Espanya a fer-se càrrec del comandament de les tropes carlines catalanes. Charles d'Espagnac de Cousserans de Cominges o d'Espagne, era més conegut a Catalunya com a Comte d'Espanya. Francès i d'origen noble, després de reprimir amb duresa la revolta dels Malcontents, des del seu càrrec de Capità General de Catalunya, entre 1827 i 1832 instaurà un autèntic règim de terror, del qual el mateix Bep de l'Oli ja n'havia estat víctima, tal com ja hem vist més amunt. El Comte d'Espanya va reestructurar les tropes i va introduir ordre i disciplina. Els soldats reberen queviures i uniformes i s'establí un sistema de contribucions amb el qual els pobles restaven lliures dels abusos dels soldats carlins.⁶⁰ Però també adoptà l'estratègia del terror, degut als seus desequilibris mentals, a la necessitat de sobreviure enmig d'un ambient hostil, dominat pel sector dels universitaris, que mai no l'havien volgut, (l'altre sector era anomenat dels aristòcrates) i també pels comptes pendants que tenia amb la majoria dels caps guerrillers,⁶¹ com amb el Bep de l'Oli.

A primers de juliol el comte d'Espanya el va nomenar governador de la plaça militar de Berga, un càrrec que ocupava per segona vegada. Recelós que la caiguda de Solsona de finals de juliol de 1838 pogués provocar un atac imminent a Berga, per a la defensa d'aquesta ciutat el comte el va revestir de les més àmplies facultats i li va donar el comandament de cinc batallons escollits entre el millor del seu exèrcit.⁶² L'11 d'octubre el comte d'Espanya el deposava de governador de Berga i el nomenava cap de la Primera Brigada de la Divisió de Vanguardia del Ejército Carlista. Aquella divisió estava formada per 8 batallons dividits en dues brigades. En absència del comte, el Bep de l'Oli tenia el manament de tota la divisió.⁶³

A finals de 1838 amb la Divisió de Vanguardia i sota el comandament del Comte d'Espanya va participar en l'expedició de la Vall d'Aran on enmig de les inclemències

d'un fred terrible els carlins van haver de fugir per cames després de saquejar i cremar la ciutat. Amb la mateixa divisió, el 28 d'abril de 1839 es va trobar en l'assalt de la vila fortificada de Manlleu. Per assaltar les seves muralles els soldats del Bep de l'Oli van aixecar un castell amb la intenció d'arribar al capdamunt de la fortificació.⁶⁴ La vila fou arrasada i cremada sense pietat. El mateix destí que van patir les viles de Ripoll i de Moià, on el Bep de l'Oli també va tenir un destacat paper. Per aquelles gestes el Bep de l'Oli va obtenir l'efectivitat del grau de coronel i dues distincions de Caballero de la Real y Militar Orden de San Fernando de 1ª Clase,⁶⁵ una distinció que ja havia obtingut per l'assalt al poble de Vilanova de Meià l'any 1835.

Una cançó de l'època ens il·lustra l'horror i les atrocitats que van patir els pobres habitants de Ripoll i també la tràgica fi que va patir el comte d'Espanya, amb la participació del Bep de l'Oli.

CANÇÓ DE RIPOLL⁶⁶

Una cançó vui cantar,
fa molt temps que s'és dictada,
de la vila de Ripoll
quan els carlins hi entraren;
s'emportaren Sant Eudald
Sant Eudald i les campanes.
Adéu, vila de Ripoll,
n'has esset desgraciada(bis),
entremig de dues aigües.
Quan foren al carrer Major,
s'emportaren les tres dames;
les passegen pels carrers,
com unes dones mundanes.
Se les munten a cavall,
a Berga les són portades.
Se'n tornaren a Ripoll,
tota la vila cremaren.
Als pobrets que varen pelar,
que es quedaven per les cases,
com tenien pietat
els infants degollaven.
Carlos d'Espanya ho manà,
que Déu li dongui la paga;
la paga li han dat,
que l'han mort a punyalades.

⁶⁰ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 115.

⁶¹ M. SANTIRSO (2005), *Revolució Liberal i Guerra Civil a Catalunya*, Lleida, Pagès editors, p. 338.

⁶² Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁶³ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁶⁴ J. GRAU (2007), *Carlinades. El "Far West" a la catalana*, Valls, Cossetània Edicions, p. 35.

⁶⁵ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁶⁶ http://llujsjordarosello.blogspot.com.es/2011_08_01_archive.htm, IQuadern de Lluís Jordà extreta del Cançoner Popular de Catalunya p. 34-35. Materials. Volum XXI, Tomàs-Bonell 1926, Barcelona.

Pep de l'Oli l'hi va dir,
perquè els demés no gosaven.
Segarra fou el primer,
perquè la Junta ho manava.
Ai l'han anat a matar
a tres hores d'Oliana.
La cançó qui la dictà,
la cançó qui l'ha dictada,
tres casats i un fadrí,
que hi empleen una tarda.

L'assassinat del comte d'Espanya

El 31 d'agost de 1839 es va produir l'Abraçada de Bergara entre el general Maroto, cap dels carlins, i el general Espartero, cap dels liberals. L'endemà se signava un conveni que posava fi a la guerra carlina al Nord. El Pretendent Carles marxava cap a l'exili francès. Al Maestrat Cabrera encara resistia i a Catalunya els caps de l'exèrcit i la Junta Central es van negar a acceptar aquell pacte i consideraren Maroto com un traïdor. A Catalunya la guerra continuava, però era ja una causa perduda.

La conducta cruel i forassenyada del comte d'Espanya va provocar que molts carlins moderats fugissin per por de ser maltractats o morts pel comte. Alguns soldats carlins desertaven pel risc i l'angúnia que suposava estar a les ordres d'un pertorbat. La Junta Carlina estava cansada dels seus excessos i arbitrietats i a més hi havia els odís profunds que havia generat el comte dins de les mateixes files carlines durant el seu curt mandat. Fins i tot els grups més radicals que havien donat suport al comte estaven tips de les seves ximpleries. El pretendent finalment va decidir substituir-lo pel general Segarra. Tot plegat va precipitar la seva tràgica fi. El 2 de novembre de 1839, al pont de l'Espia, prop d'Organyà, el comte d'Espanya va ser mort i llençat al Segre pels seus propis partidaris.

Els fets i les circumstàncies de l'assassinat del comte foren explicades abastament en llibres històrics i relats literaris de l'època.

L'autoria dels fets, però, no està gens clara. Mossèn Narcís Ferrer, fill d'Anglesola, fou acusat de ser el cervell de l'operació. La participació del Bep de l'Oli en aquell assassinat no consta en el seu expedient militar, però alguns llibres i articles de l'època l'assenyalen com a un dels principals assassins. Lluís Bordas,⁶⁷ l'any 1846, ho explicava així:

Llegaron al puente de los Espias. Allí Bep del Oli arrancó á Espagne de su asno, le hundió un puñal, y mutilándole el rostro para que nadie le pudiese reconocer, le cogió por la cabeza mientras Ferrer le asía de los pies, y despues de un instante fue precipitado al abismo.

Ferran Sánchez esmenta el Bep de l'Oli, Bartomeu Porredon, ressentits amb el comte per les represàlies que van patir durant l'Aixecament dels Malcontents, i el sacerdot Narís Ferrer com els responsables de la mort del comte.⁶⁸ L'historiador carlí Román Oyarzun també assenyala Bep de l'Oli entre els assassins del comte.⁶⁹ L'Enciclopèdia Catalana⁷⁰ i el Diccionari d'Història de Catalunya⁷¹ també indiquen la intervenció del Bep de l'Oli en l'assassinat del comte. Altres autors⁷² en canvi no esmenten el Bep de l'Oli i assenyalen el seu germà, el comandant Antoni Pons. I altres, com el gran historiador Antonio Pirala,⁷³ no nomenen el Bep de l'Oli ni cap dels seus germans, entre els assassins del comte. Sigui com sigui, amb els anys, tal com deia la cançó, el Bep de l'Oli ha carregat amb l'etiqueta d'assassí del comte d'Espanya.

Els Fets de Perecamps

Al novembre de 1839 el carlisme declinava inexorablement. L'assassinat del comte d'Espanya va iniciar una deserció massiva de l'exèrcit carlí que va reduir a la meitat els 13.000 soldats que havia tingut a l'octubre.⁷⁴ El Solsonès, sobretot Perecamps (situat entre Solsona i Biosca), es convertí en el lloc habitual d'enfrontament entre els liberals i

⁶⁷ LL. BORDAS (1846), *Hechos históricos y memorables acaecidos en España*, Barcelona, Imprenta Hispania, p. 354.

⁶⁸ F. SÁNCHEZ AGUSTÍ (1996), *Carlins amb armes en temps de pau*, Lleida, Pagès editors, p. 176.

⁶⁹ R. OYARZUN (2008), *Historia del carlismo*, Valladolid, Editorial Maxtor, p. 225.

⁷⁰ Gran Enciclopèdia Catalana, Volum 18 (1988) *Pons, Josep*, Barcelona, Edita Enciclopedia Catalana, p. 217.

⁷¹ Diccionari d'Història de Catalunya, (1992), *Pons, Josep*, Barcelona, Edicions 62, p. 839.

⁷² F. TRESSERRA FABREGA (1840), *Historia de la última época de la vida política y militar del conde de España y de su asesinato*, Barcelona, Imprenta y librería de Pablo Riera, p. 100.

⁷³ A. PIRALA (1869), *Historia de la guerra civil, y de los partidos liberal y carlista, Volum V*, Madrid, Imprenta y librería Universal, p. 274 a 279.

⁷⁴ G. DÍAZ DE LABANDERO (1847), *Historia de la Guerra Civil de Cataluña en la última época*, Madrid, Imprenta de la Viuda de Jordán, p. 110 i 204-230.

els carlins. De fet el Bep de l'Oli ja havia lluitat en aquella zona quan l'1 de maig de 1837 formava part de les forces carlines que derrotaren i mataren el coronel Antoni de Niubò.⁷⁵ Aquell novembre de 1839 el cap carlí Ignasi Brujó comandava l'exèrcit carlí. Volia impedir l'abastiment de Solsona en mans dels liberals. El Bep de l'Oli va participar en les accions del 14, 15 i 16 de novembre de 1840,⁷⁶ quan volien aturar el comboi liberal que havia d'abastir Solsona. Les pèrdues carlines van ser de 40 homes. Els isabelins van perdre 300 homes i 30 cavalls.⁷⁷ Per aquesta batalla el Bep de l'Oli va ser nomenat brigadier. L'1 de desembre de 1839 esdevenia Cap d'Estat Major.

Els dies 1 i 4 de febrer els carlins també volien aturar el comboi que duia els queviures a Solsona. Al capdavant de les tropes carlines hi havia el mateix Ignasi Brujó. El Bep de l'Oli comandava tota la Divisió de Vanguardia.⁷⁸ El xoc va ser terrible i ocasionà milers de baixes a ambdós bàndols.⁷⁹ Tots dos restaren satisfets: els carlins, perquè havien tingut menys baixes i els isabelins perquè el comboi havia pogut arribar a Solsona. El 15 i 16 de febrer, amb quatre peces d'artilleria, una d'elles del vuit, va rendir el fort situat a la riba dreta del Segre que protegia del pont d'Alentorn.⁸⁰

Els dies 24, 26 i 28 d'abril de 1840 foren les darreres accions que consten a l'Expedient Militar del Bep de l'Oli corresponent a la Guerra dels Set Anys. Altre cop els carlins havien de tallar el pas del comboi que conduïa el general Antonio Van Halen per abastir Solsona. El general Segarra dirigia les operacions carlines. Van Halen va poder destruir la resistència carlina, però les seves pèrdues van ser terribles: 2.200 homes entre morts i ferits.⁸¹ Com a recompensa el general Van Halen obtingué el títol de comte de Perecamps.

El final de la guerra

A Berga la Junta Carlina era un autèntic desori. Molts soldats desertaven. L'exèrcit carlí s'estava descomponent. El general Segarra va donar permisos d'un mes a la tropa i al maig de 1840 va cedir el comandament al Llarg Copons, però aquest va morir en disparar-se-li l'arma a un dels seus ajudants, no se sap si de forma casual. Cabrera va fugir de Morella amb el seu exèrcit i el 8 de juny va arribar a Berga. El 4 de juliol Cabrera va evacuar totalment Berga i el dia 6 del mateix mes l'exèrcit carlí penetrava a França. Cabrera va anotar que hi passaren prop de 21.000 persones: 18.678 soldats, 1.980 oficials i 74 caps,⁸² entre ells hi anava l'agramuntí Josep Pons, el Bep de l'Oli.

LA GUERRA DELS MATINERS

No podem precisar amb exactitud el temps que el Bep de l'Oli va passar a l'exili. Segons consta en un primer full de serveis⁸³ el Josep Pons va ser a l'exili francès des del 6 de juliol de 1840 fins al 17 d'abril de 1848, exactament 7 anys 9 mesos i 11 dies. En un segon full de serveis⁸⁴ hi consta que va estar exiliat des del 7 de juliol de 1840 al 14 d'octubre de 1848, és a dir 8 anys, 3 mesos i 8 dies. L'únic detall del període ens l'aporta Ferran Sánchez⁸⁵ quan explica que al campament de refugiats de Bourg el Bep de l'Oli havia guanyat al joc totes les unces de molts companys d'exili.

Sigui com sigui quan el Bep de l'Oli tornava a casa, Catalunya estava immersa en la Guerra dels Matiners o Segona Guerra Carlina. Aquesta guerra va començar el setembre de 1846 i es va perllongar fins al maig del 1849 i el seu teatre principal d'operacions va ser principalment Catalunya. Se'l coneix també com "la Segona Guerra Carlina". Robert Vallverdú⁸⁶ esmenta un seguit

⁷⁵ F. GALLART FERNÁNDEZ (2011), *La plana salvatge*, volum I, Alcarràs, Editorial de París, p. 69 a 71.

⁷⁶ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁷⁷ J. MUNDET GIFRÉ (1990), *La primera guerra carlina a Catalunya. Història militar i política*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 306.

⁷⁸ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 179.

⁷⁹ J. MUNDET GIFRÉ (1990), *La primera guerra carlina a Catalunya. Història militar i política*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 371.

⁸⁰ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons i *Correo Nacional* del 26 de febrer de 1840.

⁸¹ A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 181.

⁸² A. SÁNCHEZ CARCELÉN (2012), *La muntanya en armes. El carlisme a les Valls d'Àneu*, Esterri d'Àneu, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, p. 187.

⁸³ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁸⁴ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁸⁵ F. SÁNCHEZ AGUSTÍ (1996), *Carlins amb armes en temps de pau*, Lleida, Pagès editors, p. 176.

⁸⁶ R. VALLVERDÚ (2002), *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849), una crisi econòmica i una revolta popular*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 5 a 11.

de causes que culminen en un procés progressiu de malestar social i de misèria que expliquen aquesta revolta. Cita, entre altres, l'augment de l'import de les contribucions, la imposició de les quintes o contribució de sang, el restabliment dels consums que inflaven els preus de primera necessitat, la crisi econòmica, les males collites i l'elevat preu del pa conseqüent, la consolidació de la propietat burgesa a costa, en bona mesura, de la propietat comunal camperola amb les diferents desamortitzacions. Això va fer augmentar espectacularment la delinqüència i la pressió de l'estat amb l'acció de l'exèrcit i dels cossos de seguretat.

Des de l'acabament de la Guerra dels Set Anys fins a l'any 1846, Catalunya va patir una convulsió contínua amb l'acció de partides, de quadrilles de bandolers i de bullangues socials que van desembocar en la "Guerra dels Matiners".⁸⁷ El rebuig del comte de Montemolin, fill i successor de Carles V, com a marit de la reina Isabel II va donar un pretext polític a l'alçament matiner. En aquesta guerra els matiners prevalgueren en el camp, perquè tenien la simpatia de la població o la indiferència. Tal com diu Lluís Miró⁸⁸ va ser "una revolució popular, obrera i camperola", que va tenir el suport d'una part important de pagesos, d'obriers i de la burgesia, si no, com s'ho haurien fet els poc més de 10.000 matiners per resistir tres anys de guerra contra un exèrcit que va arribar a tenir 70.000 homes i amb la floreta dels generals espanyols, sense ser mai vençuts d'una forma total i contundent?⁸⁹

Els primers aixecaments

Es considera l'inici del conflicte l'Aixecament de mossèn Benet Tristany a Solsona, el setembre de 1846 i de Pitxot al Camp de Tarragona. Un seguit de cabdills com el mateix Tristany i els seus nebots, el Ros d'Eroles, el Pitxot, el Badia, el Gravat de Guissona, el Josep Borges, el Pep de Tèrmens, el Guerxo de Ratera, el Marçal, el Cor de Roure... van aconseguir formar petites partides que utilitzaren el mateix sistema de lluita i resistència que havien utilitzat durant la Guerra dels Set Anys: la guerra de guerrilla. No eren partides gaire nom-

broses. No presentaven batalla. No tenien base fixa d'operacions, però les tropes liberals no se'n sortien. Aquelles faccions defugien qualsevol tipus de combat i a poc a poc creixien amb els diferents voluntaris dels pobles i els que tornaven de l'exili. Eren homes acostumats a la guerra i que coneixien el terreny pam a pam. Eren del país i la majoria ja els tenien ben pelats després de set anys guerra i de sis més d'una treva tènua i violenta. Havien trobat en la facció una forma de vida i ara, a la primera oportunitat, tornaven a les armes.

Del Bep de l'Oli no sabem si va aixecar partida. En una notícia que es publicà en un diari mallorquí⁹⁰ el Bep de l'Oli s'atribuïa l'organització de les diferents partides que s'havien aixecat al país i el comandament de les entrades carlines de Benet Tristany a Cervera i a Guissona del 16 de febrer de 1847. Una acció que va posar tan nerviosos els liberals que va costar el càrrec al general Bretón, llavors Capità General de Catalunya.

El Bep de l'Oli es passa a l'exèrcit isabelí

El 17 de maig de 1847 els liberals aconseguiren matar dos dels principals caps carlins: el Ros d'Eroles i el Benet Tristany. A les acaballes d'aquell any el general Pavia, per la seva part, com a Capità General de Catalunya, va engegar una campanya de pacificació que va minvar considerablement el nombre de partides i els seus efectius, tot restant reduïdes a accions de petits sabotatges i banditatge. Semblava que la revolta dels Matiners estava liquidada. Però el govern Narváez va promoure una nova convocatòria de quintes. Molta gent va preferir enrolar-se a les partides carlines o a les partides republicanes i progressistes que es van aixecar, sobretot a partir de la Revolució Francesa de 1848. De fet a partir d'aquesta revolució, progressistes, demòcrates i republicans aixecaren partides que van col·laborar amb els carlins. A les terres lleidatanes s'aixecaren diverses partides progressistes: la del Bonet, antic furrier de la milícia lleidatana; la de l'Antoni Guillaumet de Camarasa; la del Ferran Ramon d'Escaló; la del Francesc Jové de Salàs; la del Joaquín Salduga de Tremp; la del Pau

⁸⁷ Als sublevats els deien matiners, perquè s'havien aixecat abans de temps, sense comptar amb gaires recursos, o potser perquè en ser tan pocs havien de matinar molt per complir les llargues marxes que els donaven tanta mobilitat, o perquè atacaven a trenc d'alba, o... qui ho sap, el fet és que aquesta guerra s'acabà anomenant "Guerra dels Matiners".

⁸⁸ L. MIRÓ (2008), *L'alba dels matiners*, Catarroja-Barcelona, editorial afers, p. 91-92.

⁸⁹ R. VALLVERDÚ (2002), *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849), una crisi econòmica i una revolta popular*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 283.

⁹⁰ *Diario Constitucional de Palma de Mallorca*, 18 de març de 1847.

Josep de l'esquadra de Tàrraga; la del Garcia; la del Franco; la del Bardají; la de l'Abad; i fins i tot un capellà, en Sastrés, fill d'una casa de molta anomenada.⁹¹

Abolir les quintes i els consums, en aquests dos punts coincidien carlins i progressistes i això els feia molt populars. El general Ramon Cabrera arribava a Catalunya per dirigir l'exèrcit carlí. El moviment matiner va revifar fortament. Les forces sublevades havien augmentat. L'aliança entre carlins i progressistes havia portat més efectius i recursos. El general Pavía no havia pogut acabar la guerra i era substituït per Fernando Fernández de Córdoba. Aquest militar pensava que aquell conflicte, més que amb soldats, s'havia de guanyar amb diners per subornar els caps de partida. El 19 d'octubre de 1848,⁹² el Josep Pons es va vendre als liberals per 36.765⁹³ rals i pel reconeixement del seu grau de brigadier. Algunes fonts opinen que se sentia poc valorat per Cabrera i això el va moure a passar-se de bàndol.⁹⁴ Amb ell va passar el seu germà Miquel, amb el grau de coronel i també molts dels seus homes. El 3 de desembre de 1848 va aconseguir que el coronel Pozas⁹⁵ es passés a l'exèrcit liberal amb els seus 700 soldats i 20 homes de cavalleria. Per aquest servei va obtenir les gràcies reials d'Isabel II.

La lluita contra els matiners

El Bep de l'Oli comandava una columna que perseguia els seus antics companys com Negre, Coscó, Torres de Sanaüja, Ramonet, Gamundi, Basquetas, Serra, Porró, Ceballos, els germans Tristany, Josep Borges, Muchacho, Caragolet, Pallés, Ciurana o el mateix Cabrera. Era una lluita sense treva ni descans.

El 23 de gener de 1849 el Bep de l'Oli era a Agramunt on va fer celebrar els funerals del seu germà Miquel a qui Cabrera havia fet afusellar.⁹⁶ La nit de l'1 al 2 de març de 1849 a Sant Llorenç de Morunys el Bep de l'Oli atacà el temible Cabrera i aconseguí encerclar-lo però no va poder evitar que s'escapés⁹⁷ ni venjar la mort del seu germà.

Per aquesta feta va rebre el regregraciament de la reina Isabel II i també per l'acció que va protagonitzar el 31 de març a Guissona.⁹⁸

El país estava devastat, ple de fam i de misèria. Les forces carlines estaven extenuades. Les partides carlines i progressistes anaven caient una a una. Molts dels caps carlins i dels caps progressistes eren fets presoners, es presentaven a indult o simplement les seves partides es descomponien en petites quadrilles de bandolers. A finals d'abril de 1849 Ramon Cabrera, veient la inutilitat d'una lluita desigual, va decidir creuar la frontera. El conflicte dels Matiners arribava al seu final. Però encara restaven algunes partides carlines que resistien, com la dels Tristany. Al Bep de l'Oli se li conferia el comandament superior militar de la Segarra i del país comprès dins del perímetre que formaven Solsona, Cardona, Manresa, Castellfollit, Calaf, Torà, Biosca, Pons, Tiurana i Oliana amb quatre brigades més a les seves ordres. El Bep de l'Oli tenia àmplies facultats i plena llibertat d'acció per aconseguir la pacificació definitiva d'aquella zona on encara resistien els germans Tristany i petites partides en situació desesperada. Aquelles àmplies facultats incloïen desocupar cases de camp i el rigorós bloqueig de la zona sense que els seus habitants poguessin introduir articles de consum sota severes penes. Del 13 al 23 de juny el Bep de l'Oli era nomenat Comandant General de la Província i del 24 de juny al 30 de setembre de 1849 se li conferia el càrrec de Comandante General de la Alta Montaña.⁹⁹ Degut a les contínues pèrdues de vides i presoners, acompanyats de cent cinquanta lleials, els Tristany decidiren emigrar a França. Era el final. Les partides havien estat vençudes i el país restava "pacificat" a satisfacció de les autoritats liberals. En data 27 de juny Josep Pons era nomenat "Caballero de Tercera Clase de la real Militar Orden de San Fernando". El 30 de setembre de 1849 es dissolia la seva divisió i era traslladat en situació de "cuartel" a Barcelona on se li encomanava formar part d'una comissió d'estadística. La seva

⁹¹ F. GALLART FERNÁNDEZ (2012), *La plana salvatge, volum II*, Alcarràs, Editorial de París, p. 111-112.

⁹² *La Iberia*, 5 de juny de 1872 i Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁹³ R. VALLVERDÚ (2002), *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849), una crisi econòmica i una revolta popular*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 284.

⁹⁴ Diccionari d'Història de Catalunya, (1992), *Pons, Josep*, Barcelona, Edicions 62, p. 839.

⁹⁵ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁹⁶ *El Clamor público*, 28 de gener de 1849.

⁹⁷ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons. També al diari *El Clamor Público*, 11 de març de 1849.

⁹⁸ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

⁹⁹ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

missió es reduïa a comprovar la veritat de les notícies que facilitaven els industrials. El seu sou era de dos-cents escuts de billó al mes per les hores de servei que havia estat en campanya.¹⁰⁰ Una mena de pensió de jubilació per haver-se venut als liberals.

Governador militar de Madrid

Per aturar la revolució progressista que començava a estendre's per tot l'Estat espanyol, el 17 de juliol de 1854 la reina va nomenar el general Fernando Fernández de Córdoba per formar govern amb moderats puritans i progressistes. Per aturar els aixecaments d'un Madrid que s'omplia de barricades i aldarulls, Fernández de Córdoba va designar Josep Pons com a Governador Militar de la capital de l'estat *"para reprimir la sublevacion por todos los medios que su pericia le sugiera"*.¹⁰¹ No endebades l'any 1848 ja havia confiat al Bep de l'Oli la pacificació de Catalunya després d'un sucós suborn. El Bep de l'Oli¹⁰² va acceptar satisfet aquell encàrrec:

...adicto á los deberes de la noble profesion, aceptó con tanto mayor gusto, cuanto en aquellos momentos supremos era para defender los obgetos para el mas sagrado, como son el Trono de V. M., la religion y el principio de Autoridad tan atrozmente combatidos."

Però la situació era complicada i turbulenta i als dos dies Fernández de Córdoba va haver de cedir la presidència al duque de Rivas i Josep Pons va haver de deixar el càrrec pràcticament sense haver exercit les funcions, tal com ell mateix es defensava al diari *"El Clamor Público"*¹⁰³ de les greus acusacions que se li feien des de la premsa liberal d'haver manat obrir foc contra el poble de Madrid. La seva fama de trabucaire el precedia i era difícil lluitar contra allò. La Revolució de 1854 triomfava i començava el Bienni Progressista.

Els darrers anys

El destí que va viure el Bep de l'Oli a partir d'aquí va ser força lamentable amb confinaments,

presó i continus canvis de destí: Càceres, Badajoz, Sevilla, Cadiz, Canàries... En una carta que en data de 2 de març de 1858 adreçava a la reina ho explicava d'aquesta manera:

Cordova Ministro de la Guerra en aquella ocasion, podrá informar á V. M. de cuanto ocurrió sobre el particular. Este empleo, Señora, el gobierno de la revolucion no solo no lo reconoció, sino que calificando sin duda de crimen la lealtad y decision del exponente, se le obligó á salir de la Corte, destinandole primero á Cáceres y después á Badajoz en donde subitamente y como si hubiere sido por la influencia maligna de un hado contrario se le puso preso, y sin permitirle pasar á recoger su equipage y sus cortos intereses abandonados en extrañas manos, fué conducido en un carro y escoltado por guardias civiles como el mas criminal de los malhechores hasta Sevilla y Cadiz, en cuyo ultimo punto se le hizo embarcar para Canarias. En aquellas islas, Señora permaneció, sobrellevando el confinamiento y las privaciones consiguientes con la subordinacion de un Militar, con la resignacion del justo y con la noble serenidad y fortaleza del Caballero hasta el mes de noviembre de 1856, que en Real orden del 15 de Octubre anterior, se le ordenó pasar á Cadiz, en otra Real orden de 5 de Febrero de 1857 se le previno fijára su residencia en Sevilla, y en otra de 17 de Mayo ultimo se le concedió por fin la traslacion de su Cuartel á esta Corte. Triste, tristicimo es, Señora, de que á un oficial General de los Ejercitos de V. M. que ni como Militar ni como Ciudadano ha faltado en nada en el cumplimiento de sus deberes, se le haya vejado, deprimido y atropellado de una manera tan inaudita;

Els canvis de destinació, tal com deia un diari¹⁰⁴ de Madrid, eren en el fons desterraments legals per aquells militars que no eren de la corda del govern de torn i el Bep de l'Oli no ho era ja de cap. Per això els canvis continuaven i el 1857 era destinat a Sòria.¹⁰⁵ El 1859 a Primer Batalló del Regiment d'Astúries¹⁰⁶ i poc després a Vigo.¹⁰⁷ El juliol de 1860 el Bep de l'Oli empenia el viatge cap a la seva última destinació i moria a Villar de Frades,¹⁰⁸ un poble de 180 cases, situat a 9 llegües de Valladolid.¹⁰⁹

¹⁰⁰ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

¹⁰¹ Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

¹⁰² Arxiu Militar de Segòvia, Expedient Militar de José Pons.

¹⁰³ *El Clamor Público*, 27 de juliol de 1854.

¹⁰⁴ *La España*, 6 de maig de 1860.

¹⁰⁵ *La España*, 8 de gener de 1857.

¹⁰⁶ *La Época*, 18 d'abril de 1859.

¹⁰⁷ *La Época*, 7 de maig de 1860.

¹⁰⁸ *La Esperanza*, 1 d'agost de 1860.

¹⁰⁹ P. MADDOZ (1850), *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Volum XVI, Madrid, Imprenta del Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar, p. 238.